

De Belgische arbeidsmarkt op middellange termijn

Federaal Planbureau (2005). *Economische vooruitzichten 2005-2010*. Brussel, 174 blz.¹

Dit artikel vat de belangrijkste conclusies samen over de verwachte evolutie van de arbeidsmarkt uit de 'economische vooruitzichten 2005-2010' van april 2005 van het Federaal Planbureau. De publicatie bevat zoals gebruikelijk de traditionele vooruitzichten op het vlak van loonvorming, arbeidsaanbod, werkgelegenheid en werkloosheid. Daarnaast wordt dit jaar middels een thematische bijdrage extra aandacht besteed aan de achterliggende gronden voor de trendmatige daling van de productiviteitsgroei in België.

Macro-economische omgeving

Het herstel in de eurozone tijdens de tweede jaarthelft van 2003 en de eerste jaarthelft van 2004, viel stil in het tweede semester van 2004. Dat is hoofdzakelijk het gevolg van de appreciatie van de euro, de hoge olieprijs en het teruglopen van de groei in de overige grote economische blokken. Voor de toekomst veronderstellen we een herneming van de groei in de eurozone vanaf het tweede semester van 2005, piekend tot 2,4% in 2007 en daarna geleidelijk terugvallend naar 2% op het einde van de projectieperiode. Zeker op middellange termijn kan gesproken worden van een voorzichtig scenario, omdat het uitgaat van aanhoudend hoge olieprijs, een hoge eurowisselkoers, een lichte terugval van de wereldgroei en een weinig groeistimulerend budgetair en monetair beleid.

Het groeipad van de Belgische economie sluit nauw aan bij de cyclus van de eurozone, maar wordt nog iets sterker geaccentueerd omdat een aantal budget-

taire impulsen (het laatste luik van de fiscale hervorming; het aantrekken van de overheidsinvesteringen in het licht van de gemeenteraadsverkiezingen) de groei extra ondersteunen in de periode 2005-2006, maar nadien wegvallen. Vanaf 2007 groeit de Belgische economie (met 2,2% gemiddeld) dicht tegen zijn potentieel, dat zelf licht verzwakt na 2007 door de groeivertraging van de Belgische beroepsbevolking, een gevolg van de demografische evolutie.

Lonen, productiviteit en werkgelegenheid

De werkgelegenheid in de marktsector zou aanzienlijk toenemen, met 1,1% gemiddeld per jaar tijdens de projectieperiode (2005-2010). Niet alleen groeit de toegevoegde waarde in de marktsector met 2,4% gemiddeld, maar daarenboven bedragen de productiviteitswinsten slechts 1,4% per jaar, zodat in historisch perspectief de groei als zeer 'arbeidsintensief' beschouwd moet worden, volledig in lijn met de recente trendevolutie van de productiviteit (zie verder).

De zwakke productiviteitsgroei wordt enerzijds in de hand gewerkt door extra stimulansen gericht naar laagproductieve arbeidscreatie (activa-planbanen; dienstencheque-werkgelegenheid) en anderzijds door de beheerste loonkostenevolutie. De

bruto-uurlonen vóór indexering groeien slechts met 1,1% gemiddeld per jaar. Tijdens de eerste twee jaren van de projectie wordt bij hypothese de gecumuleerde reële marge van 1,2% gerespecteerd die volgt uit de indicatieve loonnorm voor de stijging van de bruto-lonen die opgenomen werd in het ontwerp van interprofessioneel akkoord 2005-2006. Bovendien neemt tijdens die twee jaar de parafiscale druk (in ruime zin, inclusief loonsubsidies) nog licht af. Nadien neemt – omwille van het forfaitaire karakter van de structurele bijdragevermindering en de niet-indexering van de loonschalen die gehanteerd worden bij die maatregel – de parafiscale druk geleidelijk terug toe. Desalniettemin wordt verondersteld dat in navolging van de wet op het concurrentievermogen de Belgische uurloonkosten niet sneller zouden stijgen dan het gewogen gemiddelde van onze drie voornaamste handelspartners. In nominale termen bedraagt de gemiddelde jaarlijkse groei van de uurloonkosten tijdens de periode 2005-2010 uiteindelijk 3%. Gedeeld met de prijsindex van de toegevoegde waarde, zouden de loonkosten per eenheid product afnemen met 0,5% per jaar, zodat tijdens de volgende zes jaar het aandeel van de lonen in het nationaal inkomen krimpt van 64,6% naar 63,0%. Dat betekent onder meer dat de groei van de heffingsbasis voor de socialezekerheidsbijdragen achterblijft op de economische groei.

De werkgelegenheid in de niet-marktsector neemt nog licht toe (4 000 personen). De stijging van het aantal arbeidsplaatsen bij de overheid overcompenseert immers de afname van het aantal arbeidsplaatsen bij de gezinnen, afname die het gevolg is van het witwassen van huishoudelijke activiteiten die vroeger door de gezinnen voor eigen rekening werden uitgevoerd met behulp van zwartwerk of PWA-arbeid en nu via een beroep op dienstencheque-werkgelegenheid tot de marktsector gaan behoren. De toename van de globale binnenlandse werkgelegenheid (221 000 personen gecumuleerd over de periode 2005-2010; 0,9% per jaar) valt dan ook iets hoger uit dan de toename van de marktwerkgelegenheid. Die substantiële toename van de werkende bevolking gaat slechts gepaard met een relatief bescheiden verhoging van de werkgelegenheidsgraad (van 61,8% in 2004 naar 63,7% in 2010), gelet op de nog steeds aanzienlijke stijging (141 000 personen) op middellange termijn van de bevolking op arbeidsleeftijd.

Arbeidsaanbod en werkloosheid

De groei van de bevolking op arbeidsleeftijd zwakt nochtans af naarmate de periode vordert, valt stil tegen 2010 en zal negatief worden vanaf 2011, wanneer de eerste babyboomgeneraties de pensioengerechtigde leeftijd bereiken. Voordien reeds gaat de groei van de bevolking op arbeidsleeftijd gepaard met een interne verschuiving ten voordele van (oudere) leeftijdscategorieën die traditioneel minder participeren op de arbeidsmarkt. Daarom ondervindt het arbeidsaanbod zelfs op middellange termijn nog nauwelijks positieve impulsen vanuit demografische hoek.

De positieve impulsen moeten eerder gezocht worden in het feit dat vrouwelijke bevolkingscohorten die minder sterk participeerden op de arbeidsmarkt stelselmatig opgevolgd worden door cohorten met een actiever arbeidsmarktgedrag ('cohort-effect'). Het cohort-effect speelt nog sterk door op middellange termijn, verliest weliswaar geleidelijk aan kracht en zal binnen drie decennia volledig uitgedoofd zijn.

De instroom in de stelsels van vervroegde uittreding uit de arbeidsmarkt, zoals het brugpensioen, werd in het recente verleden zowel gevoed door een structureel fenomeen (de vergrijzing van de werkende bevolking) als door een conjunctureel fenomeen (enkele opeenvolgende jaren van zwakke economische groei). Ondanks de positievere conjunctuur zou het aantal bruggepensioneerden – bij ongewijzigd beleid – toch toenemen met 16 000 personen tijdens de projectieperiode, wegens de verdere veroudering van de werkende bevolking en omdat de uitstroom uit het statuut naar het pensioen tijdelijk afgeremd wordt (op middellange termijn bereiken minder bevolkte cohorten de pensioengerechtigde leeftijd en bovendien stelt de pensioenhervorming tot tweemaal toe de pensioenering van vrouwen met een jaar uit).

Al bij al neemt de beroepsbevolking nog sterk toe (met 172 000 personen), maar de sterke werkgelegenheidscreatie gaat slechts gepaard met een relatief bescheiden daling van de werkloosheid² (met 50 000 personen). Daardoor zakt de werkloosheid tegen 2010 naar 660 000 personen, min of meer vergelijkbaar met het niveau van 1997, zij het met een veel groter aandeel ouderen dan toen. Het aan-

deel vijftigplussers in de werkloosheid stijgt van 27,7% in 2004 naar 37,6% in 2010. Enerzijds houdt die toename verband met de vergrijzing van de beroepsbevolking, anderzijds ook met de blijvend hoge werkloosheidsgraad in die leeftijdsklasse (lichte stijging van 18,9% naar 19,5%). De hervorming van het stelsel van oudere werklozen zou met de huidige omkadering vooralsnog voornamelijk gepaard gaan met verschuivingen binnen de globale werkloosheid, zonder noemenswaardige afgeleide economische effecten.

De daling van de globale werkloosheidsgraad is beperkt (van 14,4% in 2004 naar 12,9% in 2010), maar duidelijk voelbaar, en versnelt op het einde van de periode. In de leeftijdsklasse tot vijftig jaar daalt de werkloosheidsgraad van 13,4% naar 10,9%, een niveau dat lager ligt dan op het einde van de vorige periode van hoogconjunctuur (11,1% in 2001). De vorig jaar genomen maatregelen die een grotere aanmoediging tot actief zoekgedrag naar werk in de jongere leeftijdsklassen koppelen aan een breder aanbod van jobopportunities, kunnen ertoe bijdragen dat een dergelijke afname

verenigbaar blijft met de gehanteerde hypothesen op het vlak van de loonevolutie.

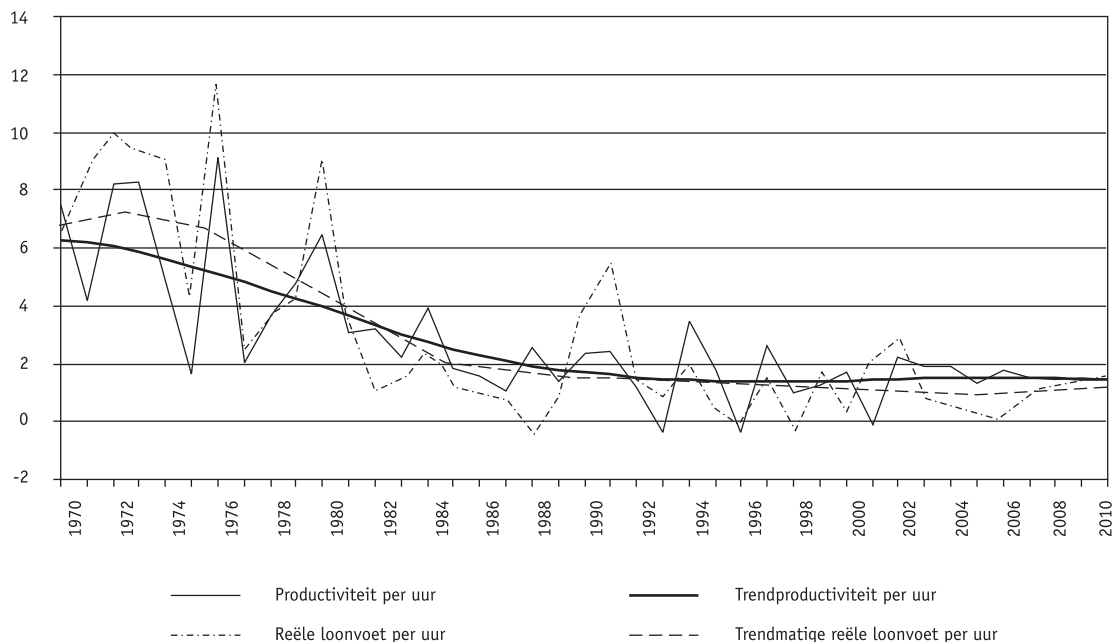
Trendmatige daling van de productiviteitsgroei

De trendmatige daling van de productiviteitsgroei (zie figuur 1) dateert reeds van de eerste olieschok. Sinds de jaren '90 lijkt die vertraging te verzwakken, met als gevolg een stabielere maar historisch lage productiviteitsgroei. De groei per uur bedroeg nog 5% in de jaren '70 maar slechts 1,5% tijdens het afgelopen decennium en zou eveneens rond die trendwaarde blijven schommelen tijdens het huidige decennium.

Uit figuur 1 blijkt een duidelijke correlatie tussen de evolutie van de productiviteitsgroei per uur en de evolutie van de reële loonkosten³ per uur. Een econometrische analyse wijst uit dat de stelselmatige afbrokkeling van de productiviteitsgroei tijdens de jaren '80 in grote mate (zie tabel) moet toegeschreven worden aan de vertraging in de reële loonontwikke-

Figuur 1.

Evolutie van de productiviteit en de lonen – marktsector (jaarlijkse groeivoeten, in procent)

ling, waardoor een rem werd gezet op de verder schrijdende substitutie van arbeid door kapitaal. Die vertraging hangt nauw samen met het beleid van loonmatiging dat vanaf het begin van de jaren '80 opgeld begon te doen en nadien versterkt werd met maatregelen ter verlaging van de lasten op arbeid (werkgeversbijdrageverminderingen vanaf 1981, loonsubsidies vanaf 1997 en werknemersbijdrageverminderingen vanaf 2000).

Terwijl het aandeel van de arbeidsduur in de vermindering van de productiviteitsgroei hoe langer hoe minder belangrijk is geworden, is er nog een derde factor die verantwoordelijk is voor de neergang van de productiviteitsgroei tijdens de voorbije drie decennia, namelijk de arbeidsefficiëntie. In de mate dat die factor (die geacht wordt de technologische vooruitgang te vatten) onverklaard blijft, moet die ontwikkeling zorgen baren.

Nochtans blijkt dat, wanneer dezelfde econometrische oefening uitgevoerd wordt op macro-sectoraal vlak, de bijdrage van de arbeidsefficiëntie tijdens de jaren '80 stijgt in de verwerkende nijverheid en slechts gering daalt in de bouw en de marktdiensten. Dat op macro-economisch niveau reeds een duidelijke daling wordt vastgesteld moet dus eerder toegeschreven worden aan een aggregatievertekening. Voor de jaren '90 kan de macro-sectorale analyse een daling in de bijdrage van de arbeidsefficiëntie echter niet uitsluiten.

Dat de productiviteitsgroei in de marktsector niet enkel afhangt van de evolutie binnen de bedrijfstakken, maar ook van intertemporele verschuivingen tussen bedrijfstakken, komt eveneens tot uiting via een shift-share analyse. Daarin wordt de bijdrage van elke bedrijfstak aan de globale productiviteitsgroei opgedeeld in drie effecten, een 'productiviteitsgroei-effect' (de som van de sectorale pro-

ductiviteitsgroei, gewogen met de werkgelegenheidsstructuur in de voorgaande periode), een 'structureffect' (dat volgt uit werkgelegenheidsverschuivingen, gegeven de sectorale productiviteit uit de voorgaande periode) en een 'interactie-effect'.

Het *productiviteitsgroei-effect* daalde over de gehele historische periode, maar vooral tijdens de jaren '80, een gevolg van de impact van de loonkostmatiging zoals eerder aangetoond door de econometrische analyse. Het *structureffect* was positief gedurende de voorbije drie decennia, maar daalde en zou zelfs negatief worden tijdens het huidige decennium, wat wijst op een verschuiving van de werkgelegenheid van bedrijfstakken met een stijgende relatieve productiviteit (de verwerkende nijverheid) naar bedrijfstakken met een afnemende relatieve productiviteit (de marktdiensten, in het bijzonder de sterk expansieve takken 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening' en 'niet-financiële diensten aan ondernemingen, persoonlijke diensten, socio-culturele diensten en gemeenschapsvoorzieningen'). Het *interactie-effect* ten slotte is steeds lichtjes negatief omdat net de groeisectoren ook de laagste productiviteitsgroei realiseren.

Tot besluit kan er op gewezen worden dat, om het groeipotentieel van de economie te bevorderen, het van belang is dat de vooruitgang die geboekt wordt op het vlak van een hogere werkgelegenheidsgraad niet louter afgekocht wordt door tragere productiviteitswinsten. Een beleid gericht op loonkostbeheersing is op zichzelf niet in staat die garantie te bieden en leidt evenmin tot een spontane herschikking van de beschikbare middelen naar de meest productieve activiteiten. Om die transfer in de hand te werken zijn andere pistes die hoog-productieve bedrijfstakken ten goede komen zoals investeringen in onderwijs, vorming, begeleiding

Tabel 1.

Bijdrage tot de groei van de productiviteit per hoofd in de marktsector (gemiddelde jaarlijkse groeivoeten)

	1971-1980	1981-1990	1991-2000	2001-2010
Groeivoet van de productiviteit (in %)	3,9	1,9	1,4	1,3
Bijdrage van de gemiddelde arbeidsduur	-0,8	-0,2	-0,1	-0,1
Bijdrage van de reële loonvoet	2,4	0,4	0,5	0,4
Bijdrage van de arbeidsefficiëntie	2,4	1,7	0,9	1,0

van werklozen, R&D en de voltooiing van de een-gemaakte markt aangewezen.

*Koen Hendrickx
Igor Lebrun
Federaal Planbureau*

Noten

1. De publicatie kan besteld of afgedrukt worden via de website van het Federaal Planbureau: <http://www.plan.be>.
2. Werkloosheid en beroepsbevolking definitie Federaal Planbureau: administratief concept inclusief 'oudere werklozen', exclusief uitkeringsgerechtigden die een minimum aantal uren PWA-arbeid verrichten; tijdreeks gecorrigeerd voor veranderingen in de tellingsmethoden voor het aantal ingeschreven werkzoekenden.
3. Loonkosten gedefleerd met de prijsindex van de toegevoegde waarde.